

Лекція: Дисертаційне дослідження. Вибір теми. План.

Вступ

Вибір теми дисертаційного дослідження є відповідальним етапом для аспіранта. Невдало обрана назва може згодом спричинити непотрібні проблеми в процесі підготовки і захисту. Заміна ж незручної для написання дисертації теми - втрата часу і сил. Виняткова важливість раціонального, обгрунтованого вибору теми дисертаційної роботи обумовлена також тим, що назва багато в чому визначає зміст роботи, втілює в концентрованому вигляді головні атрибути дисертації - актуальність, новизну, наукову цінність.

1. Вибір теми дисертаційного дослідження.

Найкраще обирати тему, яка не викличе великих складнощів у дисертанта або ж таку, за якою у нього вже є певні напрацювання. З іншого боку, слід визначити, на що сьогодні є попит, що досить актуально, перспективно, але і не дуже проблемно, не викличе непотрібних суперечок. При цьому, однак, не варто обирати проблему, яка активно обговорюється в пресі, вимагає негайного вирішення. Цілком можливо, вона буде вирішена до того, як пройде захист, і час буде витрачено даремно. Рекомендується також уникати неоднозначних проблем, які мають як своїх прихильників, так і супротивників. Невідомо, ким виявиться опонент, цілком можливо - супротивником, так само і члени вченої ради. В більшості випадків не варто обирати тему, над якою вже працювали раніше. У зв'язку з цим доцільно звернутися до каталогів захищених дисертацій або каталогів авторефератів. Разом з тим, дисертація може містити і нове рішення вже розглянутої раніше проблеми, адже наука ніколи не стоїть на місці. Назва дисертації не має бути занадто довгою чи занадто короткою. Іноді до неї додають невеликий підзаголовок (зазвичай до 5 слів). Назва має адекватно відображати зміст дослідження і, разом з тим, не виходити за рамки паспорта спеціальності. Остаточна назва дисертації може бути згодом уточнена, відкоригована. Після фактичного вибору теми дисертації складається план і пишеться обгрунтування актуальності дисертаційного дослідження. У ньому вказується: актуальність теми; мета дослідження; завдання дослідження; предмет і об'єкт дослідження, очікувана наукова новизна тощо. Обгрунтування актуальності теми дисертаційного дослідження подається у вчену раду, на засіданні якої відбувається затвердження теми..

2. Підбір першоджерел. Робота з інформацією.

Роботу з джерелами оптимально поділити на кілька етапів:

- попередній вибір назв джерел у електронних каталогах, реферативних оглядах, списках літератури тощо;
- пошук самих джерел у відповідності зі сформованим списком;
- аналіз першоджерел, їх відбір, ксерокопіювання, конспектування.

Крім монографій, публікацій, статей слід ознайомитися з авторефератами вже захищених дисертацій, а ще краще - з оригіналами цих дисертацій. Перегляд вже завершених дисертаційних досліджень доцільний з кількох міркувань:

- якомога чіткіше визначити, за якими напрямками вели дослідження ваші попередники, щоб не повторювати їх роботу;
- можна значно швидше вивчити різні точки зору на питання, пов'язані з темою дослідження;
- з'явиться більш чітке уявлення, як виглядає "живцем" кандидатська дисертація;
- можна вивчити бібліографічний список літератури - як правило, 150...250 джерел в кожній дисертації, а часто і більше. Пошук дисертацій, захищених в Україні можна здійснити тут: [пошукова форма по дисертаціях \(бібліотека Вернадського\)](#). Для складання найбільш повного попереднього списку літератури необхідно переглянути каталоги, журнали, дисертації, збірники наукових праць. Починати перегляд періодичних журналів найкраще з останнього номера за кожен календарний рік. Як правило, в останньому номері є зміст опублікованих статей за весь попередній рік. Бібліографічні видання-показники містять впорядковані бібліографічні записи; в них вказується, що видано з того чи іншого питання в тій чи іншій галузі знань. Бібліографічні показники складаються з переліку бібліографічних записів, часто без анотацій і рефератів. Реферативні видання містять також реферати, де в стислому вигляді відображений основний зміст оригіналу публікації. Їх недолік - поява інформації з деяким запізненням; також не виключені певні прогалини в переліку публікацій. Крім перерахованого, інформація про літературу може бути знайдена у внутрикнижних та пристатейних списках літератури.

3. Складання плану дисертаційного дослідження.

За весь період роботи над дисертацією може бути складено кілька планів дисертаційного дослідження. Часто останній, підсумковий план, втілений в остаточний текст дисертації, може значно відрізнитися від початкового. План ніколи не повинен складатися за принципом "бо терміново вимагає науковий керівник". Вивчивши бібліографічні джерела за темою дослідження, прикинувши напрям і обсяг власних розробок, свої власні

можливості та здібності слід скласти реальний план. Якщо ідеї майбутньої роботи ще не сформувалися, можна скласти кілька його варіантів, або ж скласти попередній робочий план, зазначивши через дефіс питання, які планується розкрити в рамках роботи над дисертацією. Незважаючи на те, що якихось жорстких вимог до кількості розділів і підпунктів в дисертації немає, тут потрібно керуватися здоровим глуздом. Зрозуміло, що дисертація не може складатися з одного розділу, а розділ - з одного підпункту. Останнім часом навіть склалися певні стереотипи, наприклад, щодо кількості розділів в кандидатській дисертації. Зокрема, педагоги дуже часто обмежуються двома розділами, тоді як за багатьма іншими спеціальностями їх прийнято писати не менше трьох. У будь-якому випадку краще, якщо наступні пункти плану будуть якось логічно впливати з попередніх, а також будуть збалансовані між собою за обсягом (кількістю сторінок). У назвах розділів та підпунктів дисертації слід уникати занадто загальних фраз і назв, але і не слід надмірно "звужувати" план. Адже питання, винесені в назву пунктів плану доведеться потім розкривати. Неправильно називати пункти плану одним словом, так само як і не рекомендуються занадто довгі назви, що займають більше трьох рядків на сторінці. Якщо пошукач не збирається сам працювати над дисертацією (таке інколи трапляється) і не має до того ж особливих знань і практичного досвіду в обраній тематиці дослідження, складання плану краще доручити кінцевим виконавцям. Також допомогу в цьому може надати і керівник. Але керівнику, звісно ж, не писати дисертацію за цим планом; крім того, науковий керівник - людина, як правило, завантажена. Відтак він не зможе витратити багато часу на подібну роботу. До слова, навіть і він може не знати всіх аспектів конкретної наукової проблеми. В результаті й такий план може виявитися неоптимальним і стати джерелом непотрібних проблем, зайвих трудовитрат і втраченого часу. При складанні плану не слід переписувати плани чужих, вже завершених досліджень, що може згодом бути причиною більш пильної уваги до виконуваної автором роботи та викликати зайві проблеми з плагіатом. Але, якщо таке все ж сталося, наша організація може допомогти зробити рерайт наукового тексту. При цьому замовнику (без додаткової оплати) надається звіт програми Унічек по кожному відрерайченему фрагменту. Цією програмою зараз користуються вчені ради для перевірки дисертацій, статей і монографій на плагіат, оскільки Unicheck рекомендований МОН України саме для цих цілей..

4. Оформлення дисертації відповідно до вимог ВАК / МОН.

Дисертація має бути оформлена відповідно до вимог Держстандарту України (ДСТУ 3008: 2015 "Інформація і документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення"). В її тексті необхідно ясно і логічно

викласти зміст і результати дослідження, уникати загальних фраз, тавтології, спотворення фактів.

Структура дисертації має бути наступною:

- титульний лист;
- анотація;
- зміст;
- перелік умовних скорочень (за необхідності);
- вступ; - основна частина (кілька розділів, підпункти);
- висновки;
- список використаних джерел;
- додатки (за необхідності).

Дисертацію друкують з використанням комп'ютерного набору на одному боці стандартного аркуша білого паперу (А4, 210 x 297 мм). Великі таблиці та ілюстрації можуть бути розміщені в додатках на форматі А3. Обсяг кандидатської має бути 100-155 стор. (4,5-7 авт. аркушів), а для суспільних і гуманітарних наук - 155-200 стор. (7-9 авт. аркушів). 1 авторський аркуш відповідає 40000 знакам, що в свою чергу приблизно відповідає 22,2 сторінкам (1800 знаків на сторінці). У зазначений об'єм не входять список літератури і додатки (це обов'язково), а також громіздкі таблиці і малюнки, які займають цілу сторінку, нехай навіть і в основній частини тексту (це, насправді, дуже рідко коли підраховують). В дисертації роблять такі поля: зліва, зверху і знизу - не менше 20 мм, праворуч - не менше 10 мм. Оскільки дисертація має значний обсяг і жорстку палітурку, оптимальною відстанню лівого поля, очевидно, буде 30 мм. Гарнітура шрифту - Times New Roman, кегль - 14, колір друку - чорний, міжрядковий інтервал (інтерліньяж) - полуторний. Щільність тексту має бути рівномірною (без розріджень і ущільнень). Текст дисертації не прийнято перевантажувати маркерами, курсивом, іншими шрифтами; зазвичай він виглядає досить одноманітно. Назви структурних частин друкують тим самим кеглем але великими буквами, наприклад: ВСТУП, РОЗДІЛ, ДОДАТКИ і вирівнюють по центру сторінки. Заголовки підпунктів друкують з абзацного відступу (по центру сторінки не вирівнюють) з великої букви звичайним шрифтом. За умови набору на комп'ютері прийнято виділяти структурні частини і заголовки жирним шрифтом. Відстань між заголовком і підзаголовком має бути 3 одинарних інтервали, що відповідає одному пропущеному рядку при наборі на комп'ютері (2 полуторних інтервали). Всі сторінки дисертації мають бути пронумеровані. Першою сторінкою вважається титульний лист, номер на першій сторінці не ставиться. На інших сторінках номер ставиться в правому верхньому куті. Таблиці, формули, рисунки і підпункти нумеруються всередині кожного розділу. Наприклад, рисунок 1.1, таблиця 2.3, формула 3.2 і т. д. При цьому слово "таблиця" пишеться без скорочень, а слово "рисунок" скорочується "рис." (але не "мал."). Слово

"таблиця" пишеться праворуч вгорі таблиці. Рядком нижче по центру пишеться її назва. Ілюстрації і таблиці слід розміщувати нижче по тексту щойно після згадки або на наступній сторінці. Громіздкі таблиці і малюнки краще розміщувати в додатках. Розглянемо оформлення дисертації більш детально. Титульний лист є першою, лицьовою сторінкою дисертації і має виконуватися у суворій відповідності з правилами. Верхня частина титульної сторінки містить найменування міністерства і наукової організації або вищого навчального закладу, де виконана дисертація. Після фрази "На правах рукопису" вказується ПІБ автора, індекс УДК. Приблизно по центру сторінки розміщується назва дисертації (великими літерами). Далі пишеться шифр і назва спеціальності, а також науковий ступінь, на отримання якого претендує автор роботи. У нижній частині праворуч вказується науковий керівник (ПІБ, науковий ступінь, вчене звання). Внизу по центру сторінки пишеться місто і рік захисту. Всі копії підсумкового варіанту дисертації підписуються автором на титульній сторінці.

Висновки

Способи систематизації можуть бути різні. Наприклад, можна систематизувати матеріал, розклавши його по стопках (папках, швидкозшивачах, скриньках столу тощо) відповідно до підпунктів плану. При такому підході в кожен конкретний день роботи над дисертацією ви будете працювати не з усім матеріалом, а, наприклад, з 1/10 його частиною, що дуже зручно. Найбільш важливі моменти в зібраному матеріалі замість стомлюючого конспектування можна виділити маркером, різнокольоровими ручками, закладками, зробити позначки на полях, записавши лише короткі пам'ятки в робочому блокноті..

Література

1. Поппер К. Логіка наукового дослідження. — К.: Либідь, 2019.
2. Кун Т. Структура наукових революцій. — К.: Видавництво Наукової думки, 2018.
3. Гегель Г. Наука логіки. — К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020.
4. Електронний ресурс: <https://aspirant.com.ua/ua/art.htm>.